

bate. The strength and power of this book lies in showing that what currently passes for debate is mere shadow play, and this should cause administrative, political and environmental groups, pause for reflection.

Ron Eyerman

Thomas Mathiesen
TITTARSAMHÄLLET
 136 sidor
 Göteborg: Korpen 1985

Att dagens massmedieutveckling är explosionsartad, det vet vi alla. Närradio och lokal-TV, video, kabel-TV och satellitförmedlade program från halva världen tillhör snart vår vardag. Men massmediernas utveckling hänger också samman med utvecklingen av olika former av övervakning och kontroll. Vi är i dubbel mening på väg att få ett "tittarsamhälle". Både massmedierna och kontrollsystemen bygger i grunden på engångskommunikation och komplementerar varandra i värnandet av den etablerade ordningen.

Detta menar Thomas Mathiesen, som är professor i rättssociologi i Oslo, i sin nya bok *Tittarsamhället*. På punkt efter punkt jämför han mediernas och kontrollsystemens utveckling, struktur och funktion.

Kontrollsystemen har sedan länge varit "panoptiska", dvs de är organiserade så att några få kan överblicka eller övervaka många. 1800-talets fångelser byggdes med långa flyglar i stjärnform, där flyglarna löpte samman i ett centrum varifrån de kunde övervakas. Den centralt belägna kyrkan, dit människor kom för att bli bikta sig,

tjänade som centrum för samhällets övervakning och kontroll. Dagens snabba utveckling av dataarkiv, där vi alla finns registrerade, möjliggör en effektiv politisk övervakning. TV-kamerorna i rulltrappan, i varuhuset, på tunnelbanan och i trafiken ser oss ständigt. Vare sig vi kallar det Stobrebrorsfasoner eller inte.

Kontrollens panoptiska karaktär, där de få ser de många, är som sagt långt ifrån ny. Men den har accelererat i takt med den tekniska utvecklingen. Den nya typen av kontrollsystem innebär inte någon ansamling av människor bakom murar utan istället en spridning av övervakningen utanför murarna. Samtidigt sker kontrollen i alltmer förfina former, vilket förmodligen innebär att vi idag i mindre utsträckning än tidigare vet om att vi blir övervakade.

Parallellt med kontrollsystemens utveckling där *de få ser de många*, har massmedierna utvecklats mot en situation där *de många ser de få*. Materialet i press, radio och TV präglas först och främst av att det är relativt få som står för framställningarna. Speciellt gäller detta TV. Här är det vissa nyhetsreportrar som ständigt träder fram och blir sedda. Därtill har en ökad allmän personifiering skett i de stora massmedierna. Nyheter ska vinklas med "human touch". Efter det senaste valet har vi sett hur de största nyhetsprogrammen i TV hellre fokuserar på de vinnande och förlorande partiledarnas utseende och profil, än på deras politik och dess konsekvenser för samhället.

Samtidigt med den dolda disciplinerings utveckling har alltså det öppna personifierade makt-

framträdandet utvecklat sig. Därmed sker ett ständigt tillvaratagande av maktens två väsentliga sidor: dess opersonliga sida och dess personliga sida. Det handlar inte om bristande överensstämmelse, utan sidorna kompletterar varandra.

De flesta massmedieundersökningar tyder på att medierna har vad Mathiesen kallar *cementerande* verkan på människors åsikter och uppfattning, de bekräftar den redan existerande opinionen, och får därmed en cementerande samhällelig funktion. Kontrollsystemen i sin tur avskiljer. Fängelset avskiljer och isolerar en avvikare. Den kriminelle plockas upp av polisen och genomgår en stämpningsprocess som är starkt avskiljande. Den politiskt misstänkte placeras i ett eget register. Osv.

Samtidigt samarbetar de båda systemen. Polisens aktioner och ingripanden har nyhetsvärde för medierna. Medierna å sin sida fungerar ofta som språkrör för polis och myndigheter. Det är ju lättare att få ett uttalande av en polis än av en tjuv.

Medierna formulerar *dagordningen*. Deras betydelse för opinionsbildningen ligger mindre i *hur* de tar upp något, än *vad* de tar upp. Kontrollsystemen behandlar de *dolda*, det farofyllda okända fältet, där det finns anledning att vara misstänksam.

Medierna fokuserar det *dagsaktuella*. De tar upp enskilda drag framför mer permanenta sådana. Kontrollsystemen fokuserar det *permanenta*. Grunddragen i samhället, den ständigt stigande kriminaliteten, den hotande faran från Öst, den inre fienden – det är kontrollsystemens domän.

I den gemensamma tekniken

för kontrollsystemen och medierna ligger dessutom ett frö till integrering av dessa på ett mycket bredare plan i framtiden. George Orwells 1984 skulle då bli ett reellt hot. En av Orwells huvudpunkter var ju just den fullständiga integreringen av mediesidan och kontrollsystemsidan. På TV-rutan såg du Storebror, samtidigt som Storebror såg dig; de många såg de få, samtidigt som de få såg de många.

Det är inga revolutionerande tankar Thomas Mathiesen lägger fram i *Tittarsamhället*. Förtjänt ligger istället i den övertygande argumenteringen, de klara beläggen och den tydliga struktureringen av sådant vi kanske "haft på känn" under de senaste årens marsch in i "tittarsamhället".

Tyvärn känns inte kapitlet "Utvägar" lika övertygande. Mathiesen anlägger ett *motmaktsperspektiv* och ger under sex punkter råd och tips om hur medierna kan utnyttjas vid genomförandet av *politiska aktioner med samhällskritiskt innehåll*.

Men det viktiga är kanske ändå att kapitlet finns där. Vi får inte resignera när TV- och kommunikationssatelliterna svävar in högt över våra huvuden. Vi måste i varje situation vara beredda att diskutera, ifrågasätta och bekämpa mediernas negativa konsekvenser. *Tittarsamhället* kan fungera som en idébok och bidra till att föra mediedebatten vidare.

Johan Anderblad